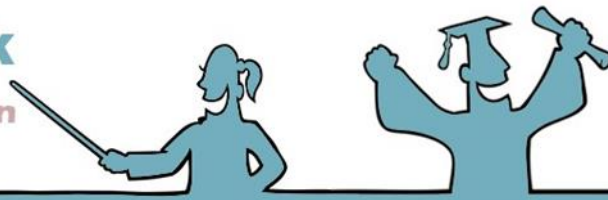

Vakdidactiek Geesteswetenschappen

OU • RU • RUG • UL • UU • UvA • VU

Verslag Symposium Schoolvak Nederlands – Letterkunde

Conferentieoord Soeterbeeck, Ravenstein, 25 en 26 juni 2015

Op 25 en 26 juni 2015 werd het symposium *Vakdidactiek Geesteswetenschappen – Nederlandse letterkunde* gehouden. Eerder dat jaar, op 15 en 16 januari, organiseerde het Vakmeesterteam Nederlands – Taalkunde/Taalbeheersing een vergelijkbaar symposium. Beide teams maken deel uit van het programma Vakdidactiek Geesteswetenschappen waarin zeven universiteiten participeren. Een van de belangrijkste doelen van het programma Vakdidactiek Geesteswetenschappen is om via de vakdidactiek de band tussen het onderwijs en de wetenschap, in ons geval de neerlandistiek aan te halen. Op deze tweedaagse gingen vijftig wetenschappers, docenten en vakdidactici met elkaar in gesprek over het literatuuronderwijs.

Inleiding

In de afgelopen dertig jaar zijn de neerlandistiek en het schoolvak Nederlands langzaam uit elkaar gegroeid, met als gevolg dat steeds minder academisch gevormde neerlandici les geven in de bovenbouw en vwo-leerlingen tijdens hun opleiding onvoldoende worden geïnteresseerd voor een studie Nederlandse Taal en Cultuur. Tegelijkertijd zien we dat in deze periode de invloed van de overheid op het curriculum en didactiek via de centrale examens, leerplannen, inspectie en schoolleidingen toeneemt. Door deze ontwikkelingen is de inbreng van de neerlandistiek in het curriculum en de examens van het schoolvak Nederlands gering.

Nederlands is in het voortgezet onderwijs een vaardigheidsvak geworden waarin de kenniscomponent nagenoeg ontbreekt en de literair-culturele vorming steeds meer wordt gemarginaliseerd. Docenten zijn sinds de invoering van de Basisvorming (1992) en Tweede Fase (1997) steeds minder 'eigenaar' geworden van hun onderwijs, waardoor het vak voor veel neerlandici minder aantrekkelijk is geworden. Dat geldt jammer genoeg ook voor leerlingen. Hoewel zij van mening zijn dat Nederlands met Engels en wiskunde behoort tot de drie nuttigste vakken, scoort Nederlands bij vwo-leerlingen laag op aantrekkelijkheid en wetenschappelijkheid. We zien hetzelfde beeld bij de Moderne Vreemde Talen en CKV. Mogelijk verklaart het ontbreken van een wetenschappelijke component bij deze vakken de geringe belangstelling onder vwo-leerlingen (10%)

voor het 'pretpakket' Cultuur en Maatschappij en de afnemende instroom van studenten bij de Geesteswetenschappen.

Het belangrijkste doel van het symposium was om de relatie tussen de neerlandistiek en het schoolvak Nederlands te verkennen en te versterken, en het literatuuronderwijs een nieuwe impuls te geven.

Wat is er besproken?

Op de eerste dag bespraken dertig universitaire medewerkers achtereenvolgens de legitimering, het wettelijk kader, de leermiddelen, de afbakening, de positie en de status van het literatuuronderwijs, en de mogelijkheden voor samenwerking tussen docenten en universitaire vakspecialisten en vakdidactici. Vervolgens werden deze onderwerpen de volgende dag samen met twintig docenten uit het voortgezet onderwijs opnieuw besproken en werden de bevindingen van de vakspecialisten en vakdocenten naast elkaar gelegd.

Legitimering en visie

Anno 2015 is het lezen van literatuur geen vanzelfsprekendheid en van de leraar Nederlands die zijn leerlingen tot dit lezen wil verleiden, wordt dan ook de nodige overtuigingskracht vereist. Een goed doordachte visie op het literatuuronderwijs is daarom een absolute voorwaarde. Het lezen van literatuur is niet alleen een plezierig tijdverdrijf, maar het bevordert ook een esthetische, emotieve, sociale, intellectuele en talige ontwikkeling. Recent empirisch onderzoek bevestigt deze claim. Meer dan andere teksten dwingen gedichten, verhalen en romans leerlingen tot 'slow reading', concentratie en reflectie. Literatuur confronteert de lezer bovendien met de grenzen van het denken en zeggare en stimuleert zo tot creativiteit, empathie, kritiek en reflectie. Literatuuronderwijs dient leerlingen aan te zetten tot een bewuste literaire competentie, tot beschouwing van de literaire praktijk van vroeger, nu en straks en tot inzicht in de verhouding van literatuur tot andere cultuuruitingen. Literatuur uit een ver en minder ver verleden maakt deel uit van het culturele erfgoed. Door confrontatie met deze erfenis komt de leerling op een heel specifieke wijze in aanraking met dat wat lezers door de eeuwen heen raakte en bezighield.

Wettelijk kader

Voor de discussie over het huidige wettelijk kader is gebruik gemaakt van de profielen en eindtermen havo en vwo, de kerndoelen voor de onderbouw en de referentieniveaus van de doorlopende leerlijn Taal. De speelruimte die de eindtermen en kerndoelen docenten bieden is groot waardoor aan het eind in het examenjaar niet duidelijk is welke doelen feitelijk zijn gerealiseerd. Belangrijke en voor leerlingen interessante benaderingen, bijvoorbeeld het leggen van een verband tussen literaire tekst en maatschappelijke discoursen, ontbreken in het formele curriculum. De drie eindtermen (leeservaringen opdoen, literaire theorie en literatuurgeschiedenis) staan los van elkaar en zouden moeten worden geïntegreerd. Ook zou er een betere afstemming moeten zijn tussen de kerndoelen in de onderbouw en de eindtermen voor de bovenbouw. De vier referentieniveaus bieden weliswaar

een kader voor de opbouw van het curriculum vanaf de brugklas, maar zouden wat specifiekere moeten zijn waar het gaat om de explicitering van kennis, inzicht en vormingsdoelen ('Bildung').

In het algemeen is men kritisch over de verkaveling van het vak Nederlands in verschillende domeinen (lezen, schrijven, mondelinge taalvaardigheid, argumentatie en literatuur) omdat hierdoor de samenhang binnen het vak verborgen blijft. Zo ontbreekt 'creatief schrijven' in het curriculum terwijl dit het vak Nederlands niet alleen aantrekkelijker maakt voor leerlingen, maar ook stimulerend en verrijkend is voor de ontwikkeling van hun taalvaardigheid. De rol die media en journalistiek binnen Nederlands spelen is klein en zou veel groter moeten zijn.

Naar analogie met het vak wiskunde zou de mogelijkheid onderzocht moeten worden om Nederlands met een taalkundige of cultuurhistorische invulling en op een hoger niveau af te sluiten. Dit biedt niet alleen leerlingen, maar ook docenten een extra uitdaging.

Leermiddelen

Hoewel er op dit moment meerdere literatuurmethoden in omloop zijn, is er nog slechts één methode in de handel verkrijgbaar: *Laagland* (ThiemeMeulenhoff). Daarnaast verschijnen er steeds meer digitale leermiddelen, waarvan www.literatuurgeschiedenis.nl en www.lezenvoordelijst.nl met duizenden bezoekers per dag de meest succesvolle zijn.

Ter tafel lagen de literatuurmethoden *Literatuur* (Malmberg), *Eldorado* (ThiemeMeulenhoff) en *Laagland* (ThiemeMeulenhoff) en de tekstedities *Tekst in Context* (AUP), *Lijsters* (Noordhoff) en *Bulkboek* (Knippenberg). Globaal kunnen hierin twee typen worden onderscheiden: methoden waarin weinig stof over veel onderwerpen te vinden is (*Laagland*), en leermiddelen waarin veel stof over weinig onderwerpen geboden wordt (*Tekst in Context*). Opvallend is dat verreweg de meeste aandacht uitgaat naar proza. Poëzie en vooral toneel zijn de ondergeschoven kindjes van het hedendaagse literatuuronderwijs.

Het kennisbestand waar de methoden gebruik van maken is gedateerd. Men leunt nog sterk op het structuralisme uit de jaren zeventig van de vorige eeuw en loopt duidelijk achter bij ontwikkelingen in de neerlandistiek en de literatuurwetenschap. Letterkundig onderzoekers zijn wel betrokken bij de edities uit de reeks *Tekst in Context* en genoemde websites, maar zij leveren geen bijdrage aan de gangbare literatuurmethoden. Ook passen de methoden slecht bij de huidige interculturele en multimediale samenleving. Dit is zorgelijk omdat veel (beginnende) docenten vaak sterk leunen op de methode.

De didactiek in de methoden is arm en weinig uitdagend. Zelf vragen leren stellen aan een tekst en zelf kennis vergaren over bijvoorbeeld de context van een tekst en de ontwikkeling van het literaire systeem, is niet aan de orde.

Afbakening

In tijden van globalisering, multimedialiteit en multilingualiteit is het voor de literatuurwetenschapper alles behalve vanzelfsprekend om zich te beperken tot een nationale canon.

Het is echter de vraag, of zo'n horizonverruiming ook voor het curriculum van het middelbare literatuuronderwijs zou moeten gelden. Als men de literaire canon dan als leidraad neemt, bijvoorbeeld omdat hij deel uitmaakt van het culturele erfgoed, is het wel van belang dat de leerling inzicht krijgt in de wijze waarop de canon tot stand is gekomen en in de toekomst weer zou kunnen veranderen. Het onderwijs hoeft zich bovendien niet exclusief op de canon van de Nederlandse literatuur te richten, maar kan ook uitgaan van 'Literatuur in Nederland', waartoe dan ook vertaalde literatuur en jeugdliteratuur gerekend zouden moeten worden. Het vak Nederlands richt zich op de tekst, ook wanneer het om het literatuuronderwijs gaat, maar in een multimediale samenleving is aandacht voor bijvoorbeeld beeldtaal noodzakelijk, al was het maar omdat de leerling zo inzicht krijgt in de verschillende manieren waarop een verhaal verteld kan worden.

Samenhang

De indeling in domeinen binnen het schoolvak en de specialisatie in de wetenschap hebben ertoe geleid dat in het onderwijs de verbanden tussen vakonderdelen niet voldoende worden gelegd en benut. Daarnaast is met de toegenomen nadruk op taalvaardigheid het aandeel van literaire teksten gemarginaliseerd. Beide ontwikkelingen kunnen worden gekeerd door stelselmatig literaire en andere neerlandistische teksten te benutten bij het oefenen en toetsen van taalvaardigheid (lezen, schrijven, spreken en luisteren). Het centraal examen zou vervolgens eveneens over een vakinhoudelijk onderwerp moeten gaan. Dit vereist een aanpassing van de eindtermen en een andere inrichting van het CE. De samenhang tussen de vakonderdelen zou ook door de universiteiten en het HBO moeten worden uitgedragen. Op het vlak van literatuur ligt vakoverstijgende samenwerking tussen Nederlands, de moderne vreemde talen (ondanks de mislukking van GLO), geschiedenis, CKV en filosofie voor de hand.

Samenwerking

Alle betrokkenen betreuren het dat wetenschap en schoolvak van elkaar zijn vervreemd. Het is dringend noodzakelijk te komen tot een intensieve en duurzame uitwisseling en samenwerking tussen wetenschappelijke neerlandistiek en het schoolvak in de praktijk.

Om te beginnen ontbreekt het wederzijds aan kennis van de stand van zaken. Universitaire neerlandistiek en vakdidactiek zouden voor een betere, geregelde informatievoorziening kunnen zorgdragen. Een op te richten platform voor het schoolvak Nederlands zou een verbindende schakel in de communicatie en samenwerking moeten vormen.

Academici moeten vaker de scholen in en leraren vaker de academie in. Wetenschappers, vakdidactici, studenten en docenten kunnen meer samenwerken: om onderwijsmateriaal te ontwikkelen, onderwijs te verzorgen en vakdidactisch onderzoek te doen. Scholieren die een profielwerkstuk over taal, literatuur of communicatie schrijven moeten met hun vragen ergens terecht kunnen.

Docenten zijn zeer geïnteresseerd in een breed, veelvormig en hoogwaardig (na)scholingsaanbod: cursussen over (taal- en) letterkunde, verzorgd door wetenschappers en vakdidactici. Belangrijke

voorwaarde is dat hiervoor vanuit academie en scholen tijd en middelen beschikbaar zijn; het beroepsregister zou hier een grote rol in kunnen gaan spelen.

Status

Hoewel het nut van het kernvak Nederlands door leerlingen wordt onderkend, daagt het hen in inhoudelijk en didactisch opzicht onvoldoende uit. Teneinde de status van het vak te verhogen, verdient de invulling en aanpak van het schoolvak op een aantal punten bijstelling. Het verwerven van kennis en ontwikkelen van inzicht nemen nu een te kleine plaats in binnen het vak. Er is bovendien geen ruimte voor een onderzoekende houding tegenover taal, cultuur en media, terwijl een dergelijke 'nieuwsgierige' benadering scholieren zicht zou bieden op het Nederlands als een boeiend onderwerp van studie en wetenschap. De rol die taalkunde, media en journalistiek binnen het schoolvak Nederlands spelen zou veel groter moeten zijn. Om deze reden valt er veel voor te zeggen om het 'zwakke' profiel Cultuur & Maatschappij zwaarder, aansprekender en moderner te maken door een profiel te ontwerpen waarin de nadruk ligt op taal, media en cultuur. Dit brede schoolvak zou niet als 'gemakkelijk en saai' te boek mogen staan, doordat het te bereiken niveau de leerlingen uitdaagt en de weg daarnaartoe de moeite waard is.

Conclusie

Net als bij het eerder gehouden 'Symposium Schoolvak Nederlands – taalkunde/taalbeheersing' bleken ook de letterkundigen kritiek te hebben op de huidige doelstelling van het Nederlands in het voortgezet onderwijs. Er zou meer gestreefd moeten worden naar een bewuste literaire competentie, waarbij de leerling leert reflecteren op de verworven kennis en vaardigheden. Recente ontwikkelingen in de literatuurwetenschap dienen bovendien een grotere rol in het curriculum te spelen.

Literatuur en creatief schrijven moeten vanaf het begin van het voortgezet onderwijs een vanzelfsprekende en geïntegreerde plaats krijgen in het curriculum van het schoolvak Nederlands. De scheiding tussen taalvaardigheid en literatuur zou minder scherp moeten worden aangezet: literaire teksten kunnen ook voor taalvaardigheidsdoelen worden ingezet.

Net als bij de taalkundigen en taalbeheersers bleek ook onder de letterkundigen (leraren, didactici en wetenschappers) de behoefte aan en de wil tot coöperatie zeer groot. Men denkt hierbij vooral aan de ontwikkeling van (digitale) lespakketten en het gezamenlijk opzetten van postacademisch onderwijs dat inhoudelijk en didactisch zulk nieuw lesmateriaal ondersteunt. De opvattingen over literatuurwetenschap en literatuuronderwijs zijn divers, maar er bestond consensus over het belang van samenwerking en het streven naar een bewuste literaire competentie.

Hoe verder?

De bevindingen van dit symposium worden voorgelegd aan het meesterschapsteam Nederlands – taalkunde/taalbeheersing, vanuit de overweging dat de twee meesterschapsteams Nederlands zoveel mogelijk gezamenlijk zullen optrekken.

De opmerkingen die tijdens het symposium gemaakt zijn, kunnen worden omgezet in adviezen aan de overheid, aan uitgevers van schoolboeken en aan docenten, in de vorm van een manifest dat op de conferentie van Het Schoolvak Nederlands (november, Tilburg) zal worden gepresenteerd.

Vanuit beide meesterschapsteams zal de vraag uitgaan naar universitaire medewerkers om onderwijsmateriaal beschikbaar te stellen, scholing en bijscholing te verzorgen, onderzoek te doen op het terrein van de vakdidactiek, en meer dan voorheen actief betrokken te zijn bij het schoolvak en de docenten Nederlands.

Deelnemers 25 en 26 juni

Letterkundigen

1. Mary Kemperink (hoogleraar Moderne Nederlandse letterkunde, i.h.b. de relatie tussen literatuur en wetenschap, RUG)
2. Marijke Meijer Drees (universitair hoofddocent vroegmoderne Nederlandse literatuur en cultuur, RUG)
3. Yra van Dijk (hoogleraar Moderne Nederlandse letterkunde, LU)
4. Erica van Boven (hoogleraar Letterkunde, OU)
5. Paul Wackers (hoogleraar Historische Nederlandse letterkunde tot 1500, UU)
6. Laurens Ham (moderne letterkunde, UU)
7. Lia van Gemert (hoogleraar Historische Nederlandse letterkunde, UVA)
8. Michiel van Kempen (bijzonder hoogleraar West-Indische letteren, UvA)
9. Dick Schram (hoogleraar Literatuurwetenschap, VU)
10. Jacqueline Bel (universitair hoofddocent moderne Nederlandse letterkunde, VU)
11. Helma van Lierop (hoogleraar jeugdliteratuur en jongvolwassenen literatuur, UT)

Verhinderd – maar wel bijgedragen door interviews - Bart Ramakers (RUG), Gillis Dorleijn (RUG), Barend van Heusden (RUG), Frits van Oostrom (UU), Els Stronks (UU), Geert Buelens (UU), Thomas Vaessens (UvA), Wim van Anrooij (LU), Johan Oosterman (RUN)

Vakdidactici Nederlands (universitaire lerarenopleidingen)

1. Clary Ravesloot (RUG)
2. Sander Bax (UT)
3. Marjolein van Hertem (OU)
4. Wim Maas (VU)
5. Sonja van Overmeeren (UvA)

Meesterschapsteam Nederlands *Taalkunde/taalbeheersing*

1. Anneke Neijt (voorzitter - hoogleraar Nederlandse taalkunde, RUN)
2. Peter-Arno Coppen (hoogleraar Vakdidactiek en schoolvakontwikkeling, RUN)

3. Kees de Gopper (hoogleraar Taalbeheersing, RUG)
4. Jaap van Marle (hoogleraar Taalkunde, OU) – alleen donderdag

Meesterschapsteam Nederlands *Letterkunde*

5. Erwin Mantingh (vakdidacticus, UU)
6. Jan Oosterholt (Cultuurwetenschappen, OU)
7. Theo Witte (voorzitter - vakdidacticus, RUG)

Docenten Nederlands

1. Dirk van der Meulen
2. Martijn Koek
3. Hans Das
4. Marlies Schouwstra
5. Roland de Bonth
6. Ilse Bolscher
7. Jenny Frerichs
8. Lotte Straatsma
9. Geert van Rooijen
10. Kristel Peters
11. Joni Zwart
12. Anne Veenstra
13. Afra Boot
14. Marion de Koning
15. Maurice Dumont
16. Twan Robben
17. Hanneke Houkes
18. Ramon Groenendijk
19. John Verbeek
20. Melanie Philips
21. Joyce Bunt

